

Bevezetés a Kortárs felnövekedés-történetek összeállításához

A *Metropolis* soron következő két lapszáma hazánkban elsők között szentel filmtudományos figyelmet a fiatalokról szóló változástörténetek témájának (lásd még a *Fiatalágkonstrukciók a magyar filmtörténetben* című 2023. őszi *Filmszem-összeállítást*). Az első, *Kortárs felnövekedés-történetek* című számunkban megjelent tanulmányok magyar, izlandi, belga, dán és amerikai alkotásokon keresztül mutatják be a fiatalokról szóló változástörténetek stílár és tematikus sokszínűségét.

A coming-of-age műfaj – amelyre a továbbiakban a felnövekedéstörténet megnevezést használjuk, mintegy kanonizáló jelleggel – irodalmi előképeként a fejlődési vagy nevelődési regényt jelölik meg a szakirodalomban. Wilhelm Dilthey *Élmény és költészet* (1925) című munkájában a Bildungsroman egy olyan fiatalember története, aki az élet különböző szakaszaiban bizonyos változásokon megy keresztül (szerelem, barátság, harc), és végül megtalálja a helyét a világban. Jeffrey Sammons (1981) is a változás fogalmát emeli ki mint a(z angol) fejlődésregény esszenciáját: hangsúlyozza, nem az számít, hogy a Bildung folyamata sikeres-e, avagy a hős elbukik, hanem az, hogy transzformációja mindenképpen együtt jár az énbén bekövetkező változással. A gyerekekről és/vagy fiatalokról szóló filmekre számos elnevezést találunk a filmtudományos szakirodalomban (lásd például teenfilm, teenpics, rites de passage filmek, cinematic Bildungsroman, youth film, child adult film); emellett abban sincs tudományos összhang, hogy a coming-of-age terminust milyen értelemben használják. Anne Hardcastle (2009) például alműfajként, Anders Lysne (2016) és Carlos-Menendez Otero (2015)

narratív szerkezetként utalnak rá; mások, mint például P. S. Maslin (2018) vagy Matthew P. Schmidt (2002) amellet érvelnek, hogy részben megegyezik a gyermek- és ifjúsági film műfajával. A tudományos életben e fogalom használatát jellemző széttartás azért alakulhatott ki, mert a coming-of-age műfajának mindkét alapköve – a fiatalság és a változás kardinális jelentősége – meglehetősen általános jegye a történeteknek, hiszen műfaji sémától függetlenül a filmekben rendszerint egy vagy több szereplő változása áll az elbeszélés fókuszában. Király Jenőt idézve úgy is fogalmazhatunk, hogy a felnövekedéstörténetek genológiai szubsztanciája túl általános, amennyiben a fiatalság és a változás az a két tényező, amely immanensen a műfaj sajátja. Mindenesetre jelen összeállításban a felnőtté válás tematikájának általános rugalmasságát hangsúlyozzuk, amiből az következik, hogy a műfaj könnyen adaptálható, és erős műfajvonzalommal bír (pl. tinihorror, tinivámpírfilm), és kiinduló definícióként az Anne Hardcastle szerkesztette *Coming of age on film: Stories of transformation in world cinema* című 2009-es tanulmánykötetben szereplő meghatározást javasoljuk, amely szerint egy tipikus coming-of-age filmben a serdülő szereplőből felnőtt lesz, ennek során pedig önmagával és a világ érzékelésével kapcsolatban markáns változást él meg.

Érdemes tehát különbséget tenni aközött, hogy gyermekekről és fiatalokról szóló filmet vagy nekik szóló alkotásokat értünk a fogalom alatt. Az első kategóriába tartozó alkotások egy csoportja esetében (pl. „child adult film”) hangsúlyos lehet az erőszak, a szexualitás, az abúzus, a drog, az alkohol, a prostitúció; ezek miatt nem ajánlott a

fiatal korosztály számára. Ezzel kapcsolatban lehet az is, hogy a műfaji vagy szerzői filmek esetében vizsgáljuk a coming-of-age narratívát: az előbbihez tartozhatnak a gyermek- és ifjúsági filmek, míg az utóbbihoz a nem (csak) nekik készült, hanem róluk szóló kvázi autobiografikus alkotások modern rendezők kameratöltőtollából. Nincs konszenzus a korosztály meghatározásának tekintetében sem: például Don Lort *Coming of age: Movie and video guide* (1997) című könyvében fiatalnak a nyolc és tizen-nyolc év kor közöttieket tekinti, a WHO tíz és tizenkilenc év közöttieket, míg Philippa Zielfa Maslin doktori disszertációjában (2018) a tíz és huszonöt év közötti korosztályról szóló filmeket veszi alapul vizsgálataihoz.

A felnőtté válás jelensége nemcsak műfajelméleti, hanem pszichológiai vagy antropológiai fogalmak mentén is értelmezhető. Erik H. Eriksson pszichoszociális fejlődéslélektanában a serdülőkor időszaka az identitáskrizisről szól, amelynek során az egyén feladata, hogy megtalálja önmagát mind az egyéni, mind a társadalmi szférában. Arnold van Gennep francia etnográfus az átmenet rítusait (rites of passage) használja arra a folyamatra, amikor az egyén egyik társadalmi szerepből egy másikba jut el (pl. születés, serdülőkor, ifjúvá avatás, házasság), gyakran kulturálisan szentesítve az átlépés mozzanatát.

Jelen számban Benke Attila tanulmánya a kortárs magyar nagyjátékfilmben vizsgálja a felnőtté válás jelenségét, összefüggésben a maszkulinitás és a család fogalmaival. A tanulmány kérdése az, hogy a kétezres évek után készült, fiatal fiúk felnövekedéstörténeteiről szóló filmekben a hősök mennyire tartják követhetőnek az apák és makro-

közösségük maszkulinitásképét, és ez mennyire konform a társadalom és a politika által közvetített férfiasságképpel. Bácskai-Nagy Barnabás szövegében a horror két ikonikus toposzának, a démoni megszállottságnak és a boszorkányságnak a fogalmain keresztül, illetve a feminista filmelmélet terminusait mozgósítva bizonyítja be, hogy a női felnőtté válás zsigeri tapasztalata miképpen reprezentálódik a horror műfaji elemein keresztül. Csomán Sándor a felnövekedéstörténetek kurrens trendjeit vizsgálja meg izlandi, belga és dán filmes példákon. A szerző a kamaszkor szövevényes időszakának pszichológiai hátterét felvázolva mutat rá a felnőtté válás küszöbén álló fiú hősök érzelmi dilemmáira, érzéketlenül felvillantva ezek formai ábrázolásának összetettségét. Varga Bence a kortárs szuperhősfilmeket analizálva ismerteti, hogy milyen összefüggés van a szuperhősképesség elsajátítása, a traumafeldolgozás folyamata és a felnőtté válás között, reflektálva az átmenet rítusainak sajátos interpretációjára a vonatkozó korpuszon belül.

Ez a hiánypótló összeállítás rávilágít a felnövekedéstörténetek kortárs filmkultúrában betöltött jelentős szerepére, egyúttal felhívja a figyelmet a fiatalok útkeresésének országhatárokon átívelő, összetett társadalmi és pszichológiai jelenségére. Következő számunkban a szerzői filmek felnövekedéstörténeteivel folytatjuk a téma körülgjárását.

A szerkesztők